

Mânâ-yı harfi ile siyaset

Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelâm öğrendim,”¹ diyen Bediüzzaman Said Nursi, bu kelimeler ve cümleler ile altı bin sayfa külliyyatın bir nevi özetini ortaya koymaktadır. Bu kelimelerde risalenin nuru, olaylara bakış açısı gizlidir. Zaten bakış açısı değil midir, olayları iç âlemimizde şekillendiren; kâinat kitabının sırlı anlamlarını ruhumuza taşıyan? “Mânâ-yı harfi, mânâ-yı ismi, niyet, nazardır,”² şeklinde sıralanan bu sırlı anahtarlar bölümün devamında açılır ve varlıklarda gizli definelerin açılmasında, varlık, problemlerinin çözümünde mucizevî formüller olarak önümüze şöyle konur: “Cenab-ı Hakkın masivasına (yani kainata) mânâ-yı harfi ile ve Onun hesabına bakmak lâzımdır. Mânâ-yı ismi ile ve esbap hesabına bakmak hatadır.

“Evet, bir şeyin iki ciheti vardır: Bir ciheti Hakka bakar. Diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakka bakan cihete tenteneli bir perde ve şeffaf bir cam parçası gibi altında Hakka bakan cihet-i isnadı gösteren bir perde gibi olmalıdır. Binaenaleyh, nimete bakıldığı zaman Mün'im, sanata bakıldığı zaman Sâni, esbaba nazar edildiği vakit Müessiri Hakiki zihne ve fikre gelmelidir.

“Ve keza nazar ile niyet mahiyet-i eşyayı tağyir eder; günahı sevaba, sevabı günaha kalp eder. Evet, niyet âdi bir hareketi ibadete çevirir ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalp eder. Maddiyata esbap hesabıyla bakılırsa cehalettir, Allah hesabıyla olursa marifet-i İlâhiyedir.”³

Nelere Allah hesabına bakılacaktır? Bu soru çoğunlukla akla çiçekleri, kelebekleri yıldızları, galaksileri getirir ve bu alanlarda mânâ-yı harfi ile bakma işlevi oldukça maharetle başarılır. Peki iki insanın kavgası, terör, savaşlar, diplomasi ve siyaset gibi kavramlar ve bunların zihinde çağrıştırdığı aynı cinsten diğer kavramlar söz konusu olduğunda “mânâ-yı harfi” ile bakmak gereğini duyuyor muyuz? Aynı bakış açısı bu kavramlar için de geçerli inidir? “Her şeyin iki ciheti vardır,” cümlesi bu bakış açısı içine girecek şeyleri sınırlamadığına ve mut(ğ)lak bıraktığına göre “her şey” kelimesinin anlamı şumulüne giren yukarıdaki kavramlar ve benzerleri de aynı bakış açısı ile ele alınmalıdır. Mesela, siyaset bir nimet, bir sanat, bir sebep olarak değerlendirilmeli ve gerisinde Mün'im, Sani ve Müessiri-i Hakiki bulunabilmelidir.

“Dünyada cereyan eden ve husule gelen her bir şeyin iki vechi vardır: Biri âhirete bakar ki, nefsü'l-emirde en sabit, en ağır bu vecihtir. İkincisi dünyaya, nefesine ve hevaya bakar. Bu vecih hakaret, hiffet ve zevalden öyle bir mevkidedir ki, kalbin teessürüne, teellümüne, ıstırabın düşüncelerine bais olacak bir kıymette değildir,”⁴ cümlesini “siyaset” kavramına uyarladığımızda, siyasetin dünyaya, nefse ve hevaya bakan yönüyle kıymetsizliği; hakaret, hiffet ve zevale mahkumiyetini gösterecek misaller hemen aklımıza geliveriyor. Zaten yukarıda sıraladığımız kavramların zihindeki kötü anlamları dünyaya, nefse ve hevaya bakan yönleri ile olmalı. Dünya ve içindeki olayların üç yüzü olduğu Mesnevi-i Nuriye’de belirtilirken “Biri ahirete bakar çünkü onun mezrasıdır”⁵ cümlesi siyaset konusunda ele alındığında, bu işlevin ne kadar Allah namına ve âhret hesabına ortaya konduğu önem kazanır. Dünya tarlasına ekilen siyaset

tohumlarının âhirette nasıl meyveler vereceği tamamen niyetlere ve nazarlara bağlı “İkincisi, Esmâ-i Hüsnâ’ya bakar. Çünkü onların mektep ve tezgahlandır”⁶ ki, bence bir Nur Talebesini (inanın bir kimseyi) en çok ilgilendiren de dünyanın ve olayların bu yüzü olmalıdır. Siyaset, diplomasi, uluslar arası ilişkiler gibi hayatımızın içine girmiş dünyada açıkça tesirleri görülen bu faaliyetlerin gerisinde hangi isimlerin tecellilerini görebiliriz? Bu alanlarda sebep ve sonucun arasını açtığımızda hangi isimler ufukta belirecektir. Siyasete milyarlarca zerrenin Şeriat-ı fitriye kanunlarına ek olarak milyonlarca insanın yaratılışında yer alan kuvvelerin şekillendirdiği istek ve arzular doğrultusunda beliren ve külli iradeyi arkasına alan cüz’i iradelerle belli kalıplara girip her an değişen kalıp şekilleriyle ortaya konan muhteşem bir faaliyet olarak bakamaz mıyız? İşte biz bunun gayreti içinde olmak, bu idrakin verilmesini niyaz etmek anlamında bu yazıya niyet ettik. “Kasten ve bizzat kendi kendine bakan insanların keyiflerine ve bu fani hayatın tekâlif ne medar olan”⁷ dünyanın üçüncü yüzü ve bu bakış açısından doğan siyaset kavramını biraz daha asli ve özüne yönelik ele alma çabası içinde olacağız.

“Her şeyi tahrik eden zerrat-ı müteharrikenin muayyen hadlerine kadar hareket ettikten sonra tevakkuf ve durmalarına dikkat eden adam anlar ki; her şeyin hududunda daima harekette bulunan zerrati durdurup geri çeviren bir hudut bekçisi vardır. O zerrati taşmaktan men ediyor. O bekçi ise muhit bir ilmin tecellisidir ki, o tecelli kadere, kader de miktara, miktar da kalıba tahavvül eder. Demek her şey içerisindeki zerrata bir kalıptır.”⁸

Atom içi partiküller arası ilişkiden yıldızlar, gezegenler, galaksiler arası ilişkilere ve bunların en küçük zaman dilimindeki değişimine uzanan bir ilim. Mutlak olan, yani kainatın her tarafını kuşatan bir ilim. Bu ilmin ortaya koyduğu düsturlar ki, bunlara “Şeriat-ı fitriye, adetullah, sünnetullah” diyoruz, varlıkların kalıplarını belirliyor. Yani “Nerede, ne zaman, ne kadar?” sorularının cevabını kader tayin ediyor. Tayin edilen kalıplardan bir kısmı “levh-i mahv, ispat”da, yani “sabit ve daim olan levh-i mahfûz-u âzâmın daire-i mümkinatta, yani mevt ve hayat ta vücud ve fenaya daima mazhar olan eşyada mütebeddil bir defteri ve yazar-bozar bir tahtası”⁹ olan zaman hakikati içinde değişime uğramazlar. Her yeni zaman diliminde, her bir levhada bunlara takdir edilen miktar aynıdır, kalıbın şekli aynıdır. Bu türden kalıbı olan varlıklara cansız diyoruz. Bazı varlıkların kalıpları ise her bir zaman diliminde ya da uzun zaman süreçleri içinde değişime uğrar ki, bu türden varlıklara da canlı diyoruz. Her ne kadar böyle keskin sınırlarla ayrılamazlarsa da canlı ve cansız varlıkları, buldukları zerrelere kalıp olma özelliklerinden yola çıkarak, böyle tasnif edebiliriz. İşte bu tasnifte canlılar gurubuna giren ve her bir zaman diliminde farklı olan insan kalıbının şekli, yalnızca kaderin tayin ettiği miktarla Şeriat-ı fitriyenin çizdiği hatlarla belirlenmez. Şuur sahibi ve “teklif” altında olan bu varlık için cüz’-i ihtiyari de işin içine girer. “İrade-i cüziyye-i insaniye ve cüz’-i ihtiyariyesi, çendan zayıftır, bir emr-i itibaridir; fakat Cenab-ı Hak ve Hakim-i Mutlak o zaif cüz’-i iradeyi, irade-i külliyesinin taallukuna bir şart-ı âdi yapmıştır.”¹⁰ İşte şu muhteşem kâinat çarkları dönerken en ufak zerrenin, en ufak hareketi dahi umumi nizamı etkilemekte iken, milyarlarca insanın cüz’-i iradelerine bağlı değişikliklerden sonra da her an kainatı ayakta tutmak, ancak Kayyum-u Mutlaka mahsustur. Bir tarafta “insan-ı ekber olan âlemin hareket ve sekeratını tanzim eden sıfat-ı iradeden gelen Şeriat-ı kübra-yı fitriye”¹¹ ile bütün zerrelere hareketi nizam altına alınıp “bir ümmet-i azime”¹² olan melekler “sıfat-ı iradeden gelen ve Şeriatfitriye denilen evamir-i tekviniyesinin hamelesi, mümessili ve mütemessili”¹³ olurken, diğer taraftan “âlem-i asgar olan insanın efal ve ahvalini tanzim eden sıfat-ı kelamdan gelen bildiğimiz Şeriat”¹⁴ ile devamlı değişen insan kalıbındaki cüz’-i ihtiyariye etkisi belli bir nizam altına sokulmaya çalışılır. İnsandaki “cüz’-i ihtiyarinin üssü’l-esası olan meyelân”¹⁵ yani “eşya, vücut ve teşahhusatlarında nihayetsiz imkânât yolları içinde mütereddid, mütehayyir, şekilsiz bir surette iken”¹⁶ külli iradenin hükmünü ortaya koymasında ve kudretin icrasında belirleyici olacak insandaki bu yollardan hirine daha meyilli olma duygusu bu safhada farazi ve izafi kabul edilmiş ve kula verilmesinde bir mahzur görülmemiştir. Hakiki vücudu olan bir şeyin kula verilmesi ile ortaya çıkacak şirkten de bu şekilde uzaklaşmıştır. Maturidice bu meyelân, Eş’ariyece bu meyelândaki tasarruf bir emr-i itibaridir.¹⁷

İmkândan vücuba ve vücuda giden yolda farazi emr-i itibari olan şeyler için gerçek hir sebep, illet-i tamme gerekmez.¹⁸ Böyle olunca, bu meyillerin neticesinde lüzum, zaruret ve vücub ortaya çıkmaz. İlm-i usûl ve hikmette “Bir şey vacip olmazsa, vücuda gelmez,” kaidesi gereği henüz imkân dairesindeki meyillerin yönü cüz’-i ihtiyar ile değiştirilebilir ve o anda onu terk edebilir. Kur’ân ona, o anda diyebilir ki, “Şu şerdir, yapma!”¹⁹ Kur’ân’ın emirlerine uyan ya da uymayan milyarlarca cüz’-i ihtiyariye, iyice şekillendikten sonra zamanın yeni bir diliminde, yeni bir kâinat levhası vücuduna çıkmak için artık hazırdır ve “birdenbire, gayet muntazam hakimâne bir teşahhus vechi”²⁰ verilir eşyaya. Bu meyillerle kâinattaki tekvini kanunlarla “Tagayyür, inkilâp ve felâketlere maruz ve muhtaç şu insan bedeninde ruhun yaşayabilmesi

için üç kuvvet ihdas edilmiştir. Bu kuvvetlerin birincisi menfaatleri cezb ve celp için kuvve-i şehviye-i behimiye; ikincisi zararlı şeyleri def için kuvve-i sebuiye-i gadabiye; üçüncüsü nefy ve zararı, iyi ve kötüyü birbirinden temyiz için kuvve-i akliye-i melekiyedir.

Lâkin insandaki bu kuvvelere Şeriatça bir had ve nihayet tayin edilmişse de, fitraten tayin edilmemiş olduğundan, bu kuvvetlerin her birisi tefrit, vasat, ifrat namıyla üç mertebeye ayrılırlar. Mesela kuvve-i şehviyenin tefrit mertebesi "humut"tur ki, ne helâle, ne de harama şehveti, iştihası yoktur. İfrat mertebesi "fücur"dur ki, namusları ve ırzları payimal etmek iştihasında olur. Vasat mertebesi ise "ıffet"tir ki, helâline şehveti var, harama yoktur.

İhtar: Kuvve-i şehviyenin yemek, içmek, uyumak ve konuşmak gibi fûrûatında da bu üç mertebe mevcuttur. Ve keza kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi "cebanettir" ki, korkulmayan şeylerden bile korkar. İfrat mertebesi "tehevvür"dür ki, ne maddi ve ne de mânevi hiçbir şeyden korkmaz; bütün istibdatlar, tahakkümler, zulümler bu mertebenin mahsulüdür. Vasat mertebesi ise "şecaat"tir ki, hukuk-u diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder; meşru olmayan şeylere karışmaz.

Ve keza kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi "gabavet"tir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz... İfrat mertebesi "cerbeze"dir ki, hakkı batıl, batılı hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekâyâ malik olur. Vasat mertebesi ise "hikmet"tir ki, hakkı hak bilir, imtisal eder; batılı batıl bilir; içtinab eder.

Hülâsa, şu dokuz mertebenin altısı zulümdür, üçü adl ve âdalettir. Sırat-ı müstakimden murad, şu üç mertebedir."²¹ İnsanı; iffet, şecaat ve hikmet noktalarından geçen hatta tutmaya çalışan Şeriat-ı kelâmîye fert ve toplum ilişkilerinde de bu yolla yaradılışa en uygun olanı ortaya koyar.

Dünyaya, nefse ve hevaya bakan yüzü ile siyaset şer ve çirkin olarak görülebilir. Bu yönüyle siyasetten kaçan Bediüzzaman, "Dünyanın siyasetine karşı ne için bu kadar lâkaydsın?" sorusuna cevap verirken, "Hizmet-i Kur'ân, beni, hayat-ı içtimaiye-i siyasiye-i beşeriyeyi düşünmekten men ediyor. Şöyle ki, hayat-ı beşeriye bir yolculuktur. Su zamanda Kur'ân'ın nuruyla gördüm ki, o yol bataklığa girdi. Mülevves ve ufunetli bir çamur içinde kabile-i beşer düşe kalka gidiyor. Bir kısmı selâmetli bir yolda gider. Bir kısmı mümkün olduğu kadar çamurdan, bataklıktan kurtulmak için bazı vasıtaları bulmuş. Bir kısm-ı ekseri ufunetli, pis, çamurlu bataklık içinde karanlıkta gidiyor. Yüzde yirmisi sarhoşluk sebebiyle o pis çamuru misk ü amber zannederek yüzüne gözüne bulaştırıyor. Düşerek kalkarak gider, tâ boğulur. Yüzde sekseni ise bataklığı anlar; ufunetli, pis olduğunu keşfeder; fakat mütehayyirdirler, selâmetli yolu göremiyorlar"²² diyor ve yüzde seksen kararsız, istikametini tayin edememiş insanın, siyaseti topuz olarak gördüğünü ve onu elinden tutanlardan ürkütüğünü, dolayısıyla bu kesime nur göstermek gerektiğini söylüyor. İşin aslında menfaatlere, ihtiraslara, dünyaya, nefse, hevaya bakan bir siyasetten insanların ürkmesi kadar doğal bir şey yok. Kuvve-i şehviye, kuvve-i gadabiye ve kuvve-i akliyenin mertebelerinden zulüm olan altısı civarında dolaşan insan ilişkileri, özellikle dünya siyasetinde kendini belli ediyor. Âlem-i şehadete, dâire-i esbaba bakan yönleriyle olayları şekillendiren zulüm hakimiyeti hak ve âdalet olan sırat-ı müstakimden uzaklaşmışlık, olayların zahiri yüzünü çirkinleştiriyor, şerleştiriyor. Ancak "Halk-ı şer şer değil, belki kesb-i şer şerdir. Çünkü halk ve icad bütün netâice bakar; kesp hususi bir mübaşeret olduğu için hususi netâice bakar. Kâinattaki şerlerin, zararların, beliyelerin ve şeytanların ve muzırların halk ve icatları şer ve çirkin değildir. Çünkü çok netâic-i mühimme için halk olunmuşlardır."²³

Aslında yaradılışın özünde güzelliğin görülmesi ve gösterilmesi hakikati yattığı için yaratılmış her şey güzeldir. Ancak her yaratılmış hem görülür, hem gösterilir. İşte yaratılmışların tarafı olan dâire-i esbabda, yani her şeyin sebep-sonuç ilişkisi içinde ortaya konduğu tarafta nisbilik vardır. Bu yüzden varlıkların birbirine kıyasla durumlarını ortaya koyacak olan büyüklük-küçüklük, hayır-şer, güçlülük-güçsüzlük gibi pek çok zıtlıklar bir arada yer alır. Güzellikleri görmek için yaratılan varlığın akli, bu düzene ve ortaya konan düzen de bu şekliyle akla uygundur. Ancak Yaratana bakan yönleriyle her şey eşittir; zıtlık yoktur ve her şey güzeldir. İnsanın yaradılış maksadı ise varlıkların Yaratana bakan güzel yönünü görmektir. Çünkü kainat güzellikler görülsün diye yaratılmıştır. O zaman güzel görmek, güzel düşünmek, hayattan lezzet alabilmek için "doğrudan doğruya zahirden hakikate geçip akrebiyet-i İlâhiye'nin inkişafına bakan bir velâyet"^{e24} yani Sahabe mesleğine ihtiyacımız var. Onların bakış açılarına ve keskin nazarlarına ihtiyacımız var. Bu bakış açısı bizi, içinde yaşadığımız varlıkların ve olayların gerisinde, aslında ve özünde olan güzelliklere taşıyacak; iç âlemimiz nurlanacaktır. İşte o zaman en süfli şeyler bizim âlemimizde güzelleşecek, bizim aynamızdaki dikenler gül olacaktır. Burada önemli olan

neye ve nerede baktığımız değil, bakış açımızdır. Caminin ortasında, Kabe'nin göbeğinde, minberde okunan ve Asr-ı Saadetten ibret verici bir kıssayı halka, yaratılmışlara bakan yönüyle, yani dünyaya bakan yönüyle ele alıyorsanız; bu kıssa Hakka bakan yön önünde tenteneli bir perde olacaktır. Hatta Hazret-i Peygambere (a.s.m.) onda görünen güzellikleri, mucizeleri kendisinden bilerek bakarsanız, o zat ta (a.s.m.) sizin âleminizde Yaratana bir perde olacaktır. Halbuki yaratılmışlar içinde Yaratana en parlak âyine odur. Diğer taraftan en süfli olaylara, en çirkin siyaset entrikalarına Yaratana hesabına, Onun tarafından görüldükleri şekliyle baksanız iç âleminizde, sizi Ona yaklaştıran manzaralar şekillenir. Bir anda trilyonlarca zerrenin kaynaşması, milyarlarca insanın eğilimleri, binlerce insanın diğerlerini etkileyişi küçük bir kainat olan insanda kuvveler, büyük bir insan olan kainattaki kuvvetler kargaşasından ortaya çıkan bu karışımla yoğrulan muhteşem bir ahenk, şaşmaz bir düzen, harika ve her an şekil değiştiren hareketli bir tablo çıkarır karşınıza. O zaman siyaset entrikaları da, savaşlar da, kavgalar da güzelleşir iç âleminizde.

Hemen akla şu sorular gelebilir: O zaman niçin savaşlara, siyasi entrikalara karşı susuyoruz? Neden Cenab-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'inde insanları iyi olan şeylere teşvik ediyor? Madem her şey güzeldir, bütün bu teşviklere ne ihtiyaç var?

İnsan cismen ve yaratılış itibarıyla sebepler dairesine, yani olayların zıtlarıyla bilindiği, sonuçların sebeplerin ardından yaratıldığı, güzellik ve çirkinlikler ayırımının olduğu varlıklar âlemine mahkûmdur. Üşüyecektir, acıkacaktır, ısınmak ve karnını doyurmak için sebepler dairesinin şartlarını yerine getirmek zorundadır. Aynı şekilde siyaset entrikalarına, savaşlara, yoksulluklara karşı olmak; bunların karşısında mücadele vermek de bu dairenin şartları içerisindedir. Cismi bu dairede bulunduğu, maddi varlığı devam ettiği sürece bu şartlara uymak zorundadır. Kendi arzusu dışında ortaya konan bu şartların dışına çıkamaz. Daire-i esbapta iken daire-i itikad şartları ile yaşayamaz. Yani karnını doyurmak için kudretin tecellisine gerekli şartları yerine getirmelidir. Bu noktada "Rızık Allah'tandır" hükmüne bina edilmiş bir yaklaşımla tembellik edemez. Çünkü bu rızık temin etmede ortaya konan işleyişin daire-i itikattan, yani Cenab-ı Hak tarafından görünüşüdür. O tarafın hükümleri ile sebepler âleminde yaşanmaz. O yüzden siyaset entrikalarına, savaşlara, kötülüklerle karşı olmak sebepler âleminin gereğidir ve bu âlemde yaşayan varlıklar olarak bunu yapmalıyız. Ancak bakış açımız da sebepler âlemine sınırlı kalmak zorunda değildir. Bedenimiz sebepler içinde yaşarken ruhumuz itikad dairesine rahatlıkla geçebilir. Asıl marifet canla başla rızık teminine çalışırken, ruhumuzun itikad dairesindeki işleyişi görmesi ve rızık Allah'tan bilmesi; hayatın, siyasetin kötülükleri ve çirkinlikleri ile mücadele ederken, bunların gerisindeki güzellikleri görebilmesidir.

Bir kez şunu deneyin: Sabalı kalkmak, kahvaltı etmek, işe gitmek gibi cümlelerle ifade ettiğimiz günlük yapılanlara aynen devam edin. Yiyecek için, meşru dairede kalmak şartıyla bedeninizin ihtiyaçlarına cevap verecek arayışlarınıza devam edin. Kötülüklerle mücadele edin, savaşlara karşı olun, yoksullara acıyın ve yardım edin. Kısacası sebepler dairesinde bulunan cisminiz için bu dairenin şartlarını yerine getirin. Ancak, bakış açınızı itikad dairesine atın, yani bakış açınızda her şey güzel olsun. Bedeniniz sebepler dairesinde iken, ruhumuz itikad dairesinde olsun. Sonra haberlerde izlediğiniz içinizi karartan bir olayı, bu bakış açısı ile değerlendirin. izlediğiniz siyasi haberlere bu gözlükle bakın. Artık güzel görebiliyor, güzel düşünebiliyorsanız, hayatınızdan da lezzet alıyorsunuz demektir. Dolayısıyla hidayeti veren Allah' a şükredin.

Dipnotlar

1. Mesnevî-i Nuriye, s. 46

2. a.g.e., s. 46.

3. a.g.e., s. 46.

4. a.g.e., s. 95.

5. a.g.e., s. 72.

6. a.g.e., s. 72.

7. a.g.e., s. 72.

8. a.g.e., s. 126.
9. Sözlür, s. 514.
10. a.g.e., s. 437.
11. Mektûbat, s. 450.
12. a.g.e., s. 450.
13. a.g.e., s. 450.
14. a.g.e., s. 450.
15. Sözlür, s. 436.
16. a.g.e., s. 611.
17. a.g.e., s. 436.
18. a.g.e., s. 436.
19. a.g.e., s. 436.
20. a.g.e., s. 611.
21. İşârâtü'l-İcâz, s. 29-30.
22. Mektûbat, s. 45.